

1678 METAI VIEŠOSIOS INFORMACIJOS RATE: KELIOS NAUJENLAIŠKIŲ ŽINUTĖS APIE KLAIPĖDĄ

Dainius Elertas
Klaipėdos universitetas

189

XXI a. komunikacijos ir informacijos perdavimo galimybės keičia mūsų santykį su laiku ir erdve*. Lėktuvu, greituoju traukiniu, greitkelio net tolimiausi kraštai pasiekiami nebe per metus, mėnesius, paras, o per valandas. Greitai besikeičiančių vaizdų kaleidoskopas už iliuminatoriaus ar lango nespėja sukurti ryšio tarp keliaujančiojo ir aplinkos, kuria keliaujama. Pasirinkus transporto priemones, naudotas iki XXI a., dar įmanoma patirti nuobodulį ar nuotykių ilgą tolimą kelionę metu. Tačiau mūsų gyvenimo įpročius negrįžtamai keičia kasdienybė, įsiveržęs modernių technologijų išlaisvintas informacijos srautas. Internetu, palydoviniu ryšiu nuošaliausius planetos užkampius informacija pasiekia ir pasklinda akimirksniu. Laikas tarp įvykio ir žinių apie jį sutrumpėjo iki tiesioginės transliacijos. Informacija skaitmeniniu pavidalu čia ir dabar pasiekia mus iš visur. Todėl tyrinėjimo lauko prieinamumas išsiplėtė net labai nutolusių epochų tyrinėtojams. Kartais užtenka kelių klavišų spragtelėjimo, kad monitoriuje atsivertų skirtingose saugyklose sukauptų suskaitmenintų istorijos šaltinių faksimilės. Vis dažniau tiriant archyvo / bibliotekos skaitykloje trapią dokumento informaciją, naudojamos ne originalu, o skaitmenine šaltinio kopija. Duomenų perkėlimas į skaitmeninę erdvę padeda greičiau sužinoti, kur, kiek, kokių šaltinių norima tema saugoma, ir įvairiais kriterijais ją lyginti tarpusavyje. Besiplečiantis visuotinis virtualizacijos procesas atvėrė galimybę ir iki šiol nežinomų ar mažai žinotų Klaipėdos istorijos šaltinių paieškai, tyrimams, vertinimui.

Šia publikacija pristatysime du XVII a. spaudinius. Abu juos užsienio antikvariatuose savo kolekcijoms įsigijo privatūs asmenys Lietuvoje. Tačiau abu pavyko rasti ir Vokietijos bibliotekose. Tai Saksonijos žemės ir universiteto bibliotekoje Dreždene¹ saugomas „EXTRACT-Schreiben / Auß Memel / von 27. November, ein anders auß Coppenhagen / vom 26. Dito / Und dann auss Bialo / vom 26 Ejusdem. ANNO 1678“² ir Bavarijos žemės bibliotekoje Miunchene³ esantis spaudinys ilgesniu pavadinimu „Die Theils durch Unvorsichtigkeit / Theils durch Kriegsflammen / in erbärmlichen

* Ši istorijos šaltinių publikacija parengta Klaipėdos universitete, vykdamas Europos socialinio fondo finansuojamą projektą „Vertybių transformacijos Baltijos regiono rytinėje pakrantėje brandžiaisiais viduriniais ir ankstyvaisiais naujaisiais amžiais“ (VP1-3.1-ŠMM-07-K-02-084).

¹ Prieitis per internetą: <<http://www.slub-dresden.de/startseite/>> [žiūrėta 2014 12 06].

² Prieitis per internetą: <<http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/83419/1/>> [žiūrėta 2014 12 06].

³ Prieitis per internetą: <<http://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&lv=1&bandnummer=bsb00009585&pimage=00009585&suchbegriff=&l=de>> [žiūrėta 2014 12 06].

Brand gerathene drey Städte: Marienburg, Abo und Memel / Samt ihrer gründlichen Beschreibung Herausgegeben / Vom 6. 16. December / 1678⁴. Abiejuose užrašytos žinutės apie karo veiksmus ties Klaipėda 1678 m. lapkričio 19–23 d. Pirmąjį spaudinį sudaro keturi, antrąjį – aštuoni puslapiai. Abiejų tekstai vokiečių kalba ir spausdinti gotikiniu šriftu. Kukliomis puošmenomis išsiskiria tik pirmasis spaudinys – antrajame puslapyje virš teksto yra dekoratyvių ornamentų juostelė ir didelė išryškinta teksto pirmoji raidė, visą tekstą užbaigia stilizuotas augalinis figūrinis ornamentas.

Šiuos įrištus spaudinius laikytume informaciniais leidiniais arba naujienlaiškiais. Parašyti vokiečių kalba, jie informavo skaitytoją apie aktualius įvykius. Tokiais spaudiniais formuota skaitytojų nuomonė tam tikrais klausimais. Todėl dažnai neįvardytų leidėjų šešėlyje slėpėsi juos užsakiusio valdovo, opozicijos vadovo ar kita politinė figūra. 1631 m. pradėto spausdinti laikraščio „Gazette de France“ privatūs rėmėjai buvo Prancūzijos karalius Liudvikas XIII ir kardinolas Richelieu⁵. XVI–XVII a. plėtėsi raštingų asmenų būrys ir augo skaitinių paklausa. Tobulėjančios spausdinimo technologijos leido padidinti tiražus, sumažinti leidybos kaštus, padaryti spaudą labiau pasiekiamą didesniai skaitytojų būriui. Be nuolatinių skaitytojų auditorijos, dar reikėjo užsitikrinti pastovų naujienų srautą, rasti įdomios papildomos informacijos, gebėti tai greitai perteikti priimtinausia forma. Todėl organizuoti periodinių leidinių leidybą negaunant paramos iš šalies buvo brangu ir rizikinga. 1661 m. pirmąjį Abiejų Tautų Respublikos laikraštį „Merkuryusz Polski Ordynaryiny“, arba „Merkuriusz Polski dzieje wszystkiego świata w sobie zamykający, dla informacji pospolitej“, tiesiogiai kuravo karališkoji pora. Jo sudarytojas pirklys italas Hieronimas Pinocci dar kaldino monetas ir ėjo karaliaus Jono II Kazimiero Vazos sekretoriaus pareigas⁶. Greta pavienių informacinių pranešimų apie išskirtinius įvykius imta rengti jų apžvalgas – naujienlaiškius. Periodiškai spausdinami naujienlaiškiai gavo pavadinimus ir virto laikraščiais. 1605–1617 m. pirmieji laikraščiai leisti vokiečių kalba. Jų prototipu laikomas Štrasburge nuo 1605 m. Johanno Caroluso leistas „Relation aller Fürnemmen und gedenckwürdigen Historien“⁷.

Dalis pirmųjų laikraščių pavadinimų atskleidė žinių perteikimo būdų kaitą. Viena seniausių galimybių – perduoti informaciją garsiniais signalais. Krikščioniškame pasaulyje varpai sukviesdavo maldai, nelaimės akimirką, artėjant priešui. Pasikartojantis jų gaudesys žymėjo dienos ritmą. Varpų dūžiai asocijavosi su būtinybe susirinkti kažkokio įvykio akivaizdoje ir kažkokiu periodiškumu. Priemonė, pranešanti valandas – mechanškai išgauta varpų melodija, kurantai, prisiminta 1618 m. Amsterdame pradėtame leisti „Courante uyt Italien,

⁴ Prieitis per internetą: <<http://bildsuche.digitalesammlungen.de/index.html?c=viewer&lv=1&bandnummer=bsb00009585&pimage=00009585&suchbegriff=&l=de>> [žiūrėta 2014 12 06].

⁵ Apie Prancūzijos valstybės vadovų ir politikų pastangas daryti įtaką visuomenei per spaudą žr.: LEVY, Raphael. The Daily Press in France. In *The Modern Language Journal*, 1929, Vol. 13 (4), p. 294–303.

⁶ Plačiau žr.: LOJEK, Jerzy. Prasa dawniej Rzeczypospolitej. In *Dzieje prasy polskiej*, eds. Jerzy LOJEK, Jerzy MYŚLINSKI, Wiesław WLADYKA. Warszawa, 1988, p. 15.

⁷ WEBER, Johannes. „Unterthenige Supplication Johann Caroli / Būchteruckers“. Der Beginn gedruckter politischer Wochenzeltungen im Jahre 1605. In: *Archiv für Geschichte des Buchwesens*. Frankfurt am Main, 1992, Vol. 38, S. 257–265.

Duytslandt, &c.“, 1621 m. Maskvoje – „Kuranty“, 1656 m. Harleme – „Oprechte Haerlemsche Courant“. Pašto ir pasiuntinių tarnyba akcentuota 1645 m. Stokholme leidžiamame „Post- och Inrikes Tidningar“, 1661 m. Varšuvoje – „Merkuryusz Polski Ordynaryjny“.

Būtent sparčiai besiplėtojanti pašto tinklų infrastruktūra XVI–XVII a. kūrė prielaidas operatyviam žinių perdavimui ir jų apibendrinimui, sklaidai. 1505 m. sausio 18 d. Pilypas Gražusis sutartimi su Franzu von Taxis pavedė šiam perimti paštą ir kurti bendrą sistemą iš Briuselio. Briuselis buvo sujungtas žygūnų paštu su Insbrodu, Paryžiumi, Blua, Lionu, Grenada, Toledu. Priklausomai nuo atstumo ir sąlygų laiško pristatymas truko nuo 2,5 iki 15 valandų. 1615 m. imperatorius Karolis V suteikė Taxis giminei paštui organizuoti paveldimąją regaliją. 1650 m. imperatorius Ferdinandas III ją patvirtino kilmingajai Thurn ir Taxis šeimai, kurią sudarė susijungusios konkuravusios paštininkų giminės⁸. 1558 m. Lenkijos karalius Žygimantas Augustas pavedė organizuoti pašto liniją Krokuva–Venecija italui Prospero Provana. Nuo 1562 m. pašto organizavimą perėmęs Christophas Taxis įkūrė reguliaraus laiškų gabenimo linijas „Italijos paštas“ (Krokuva–Viena–Venecija) ir „Lietuvos paštas“ (Krokuva–Varšuva–Vilnius). Laiškas iš Venecijos pasiekdavo Krokuvą per 10 dienų, o iš Krokuvos buvo gabenamas į Vilnių dar 7 dienas⁹. Už kiekvieną latą (lenk. *lut*), t. y. 12,672 g laiško svorio, priklausomai nuo atstumo, buvo mokama nuo 3 iki 6 grašių¹⁰. 1669 m. kovo 11 d. Vilniaus pašto magistro Reinholdo Bisingo ir „Rusų pašto“ magistro Leonhardto Marseliuso pastangomis ėmė veikti Karaliaučiaus–Kauno–Vilniaus–Minsko–Mogiliovo–Maskvos pašto traktas¹¹. Jau gegužės mėnesį R. Bisingas skunde maskvėnų valdininkui Ordin-Nashokinui reikalavo, kad iš Rusijos keliaujančios siuntos į Karaliaučių būtų gabenamos per Vilnių. Šiame dokumente paminėtas informacinis spaudinys „Kurantai“, vežamas su laiškais į Karaliaučių. Saugantis nuo informacijos nutekėjimo, jis buvo siunčiamas vokuose. Tačiau smalsumas ir noras, siekiant asmeninės naudos, naudotis informacija buvo sunkiai įveikiamas. „Rusų pašto“ magistras Leonhardtas Marselius ne kartą kaltintas, kad slapta atplėšęs vokus skaitęs „Kurantus“. XVII a. 3-iajame dešimtmetyje, be naujienlaiškių, Rusiją pasiekdavo 27 laikraščiai vokiečių kalba, 7 – olandų, 5 – prancūzų, 2 – lenkų, 1 – italų, 1 – švedų¹². 1679–1681 m. dėl maro epidemijos Karaliaučiaus–Kauno–Vilniaus–Maskvos pašto traktas apmirė. Pasienvyje įrengtos užkardos siuntas grąžindavo atgal, sudegindavo ar išgrobstydavo. Pašto gabenimas pasuko pro Rygą ir Klaipėdą¹³.

1681 m. Rusijos pašto magistras Andrejus Vinijus įtikinėjo pareigūnus ir pirklius, kad per Rygą gaunami „Kurantai“ įdomesni už siunčiamus per Vilnių iš Karaliaučiaus. Esą

⁸ Plačiau apie šio pašto plėtotę žr. MEHLER, J. V. *Das fürstliche Haus Thurn und Taxis in Regensburg. Zum 150 jährigen Residenz-Jubiläum*. Regensburg, 1898, S. 25–48; BEHRINGER, Wolfgang. *Thurn und Taxis*. München, 1990.

⁹ VITKEVIČIUS, Povilas. *Nuo žygūno – į pasaulį*. Kaunas, 1997, p. 68.

¹⁰ *Ibid.*, p. 69; apie pašto plėtrą regione dar žr: ВИГИЛЕВ, Александр. *История отечественной почты*. Москва, 1990; *Paštas Lietuvoje iki 1918 metų: siuntos, ansapudai, žymos*. Vilnius, 2014.

¹¹ VITKEVIČIUS, P. *Op. cit.*, p. 73.

¹² *Ibid.*, p. 76.

¹³ *Ibid.*, p. 77.

per Rygą gabenamuose „Kurantuose“ daugiau žinių iš Lenkijos ir Švedijos¹⁴. 1616 m. veikė švedų pašto viršininko Rygoje kontroliuojamas traktas Ryga–Klaipėda–Karaliaučius–Berlynas. 1646 m. jis kreipėsi į Prūsijos valdovą, prašydamas pėsčiųjų paštą pakeisti raitelių paštu. Motyvuojant karinio saugumo sumetimais, prašymas buvo atmestas, bet įkurta Klaipėdą–Karaliaučių–Berlyną–Miunsterį–Klevę jungusi reguliari pašto linija. Klaipėdos pašto magistrui paskirtam Martinui Neumannui įsakyta: „paštą teisingai ir stropiai tvarkyti, su Jo Kurfiurstiškosios Šviesybės, Jo ponų tarėjų ir tarnautojų, lygiai kaip ir su pirklių ir kitų privačiais laiškais sąžiningai elgtis (kad tuo verslas ir prekyba labiau būtų skatinami), taip pat kas jam pašte patikėta: laiškai, paketai ir piniginės perlaidos didžiausioje paslapyje laikyti, gaunamus ir siunčiamus laiškus ir paketus stropiai žymėti ir knygon įrašyti, už privačių laiškų siuntimą priderantį mokestį teisingai apskaičiuoti (ponų kurfiursto tarėjų ir tarnautojų laiškai neapmokestinami), taip pat pašto atėjimo laiką kiekvieną kartą pažymėti pašto pranešimuose ir pašto knygoje“¹⁵. 1655 m. šio pašto siuntos buvo pristatomos du kartus per savaitę. Tarp Klaipėdos ir Karaliaučius jos keliavo dvi dienas, tarp Karaliaučiaus ir Berlyno – keturias, tarp Berlyno ir Klevės – šešias dienas¹⁶. Traktas buvo sujungtas su Ryga, Kaunu–Vilniumi–Varšuva, Hamburgu–Štetinu–Leipcigu¹⁷. 1699 m. laiško persiuntimas iš Klaipėdos į Karaliaučių vertintas 2 gerais grašiais 3 pfenigais, o į Berlyną – 7 gerais grašiais¹⁸.

Žemiau publikuojamų spaudinių laikyti tikrais laikraščiais negalėtume. Jų pavadinimai rodo, kad abu spaudiniai orientuoti į nereguliariai leidžiamas gautų žinių santraukas. Nenurodytas jų leidėjas ir net spausdinimo vieta. Tačiau galima bandyti išsiaiškinti, kaip jie buvo sudaryti, iš kur gauta informacija, kokios sudarytojo intencijos. Duomenis apibendrinome keliose lentelėse (žr. 1, 2 priedus). Iš jų galima teigti, kad žinios suplaukdavo į kelių sankirtų vietas (Nojenšteino-Hohenlohe grafystės, Žemutinės Elbės regiono, Kopenhagos, Stokholmo, Marienburgo, Gdansko, Klaipėdos, Abo, Bialo). Nagrinėjamų spaudinių informacinį lauką reikia išplėsti įtraukiant ir smulkesnes vietas: Kristianstadą, Karlsburgą / Jakobstalį, Vismarą, Elbingą, Malmę, Korsunę, Nemirovą. Žinios apie Klaipėdą atkeliavo ne tik tiesiogiai iš vietos, bet ir iš Gdansko, Žemutinės Elbės. Užsimenama, kad žinios surinktos ne tik susirašinėjimu laiškais, pasiuntinių perduota korespondencija, bet ir skaitant naujus laikraščius. Viena spaudinyje paminėtas Berlyne leistas laikraštis „Berliner einkommende Ordinar- und Postzeitungen“. Ši pasikeitimo naujienomis sistema buvo gana efektyvi: informacija apie 1678 m. lapkričio 19 d. įvykius Klaipėdoje vienu atveju pasiekė Gdanską ir Žemutinės Elbės regioną (tarkime, Hamburgo uostą) lapkričio 21 d., o spaudinio pavidalu parengta skaitytojams po gruodžio 16-osios; kitu – apie lapkričio 22–27 d. įvykius skelbiama netrukus po lapkričio 27-osios.

¹⁴ Ibid., p. 78.

¹⁵ ZEMBRICKIS, Johanas. *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija*. Klaipėda, 2002, p. 133.

¹⁶ VITKEVIČIUS, P. Op. cit. p. 165.

¹⁷ Ibid, p. 166.

¹⁸ ZEMBRICKIS, J. Op. cit., p. 134.

Ilgiau trukdavo ne naujienų kelias iki adresato, bet paties leidinio rengimas ir spausdinimas. Leidėjai ar korespondentai siekė sudominti skaitytoją, naujienos turinį papildydami informacija apie įvykio vietovę. Tam buvo pasinaudota bent dviem knygomis: 1652 m. Frankfurte prie Maino išleista M. Zeiller ir M. Merian parengta „Die Topographia Electoratus Brandenburgici et Ducatus Pomeraniae. etc. Das ist Beschreibung der Vornemsten vnd bekantisten Stätte vnd Platz in dem hochlöblichsten Churfürstethum vnd March Brandenburg; vnd dem Herzogtum Pommeren, zu sampt einem doppelten Anhang“ ir neidentifikuota „Respub. Suecica“. Susipažinus su turiniu, nesunku įsitikinti, kad leidėjai nemėgo Švedijos karalystės ir Osmanų imperijos remiamo Jurijaus Chmelnickio. Jie simpatizavo Danijai, Šv. Romos imperijai, kunigaikštiskajai ir karališkajai Prūsijai. Todėl tikėtina, kad spaudiniai buvo išleisti Brandenburgo-Prūsijos valdose ar vokiškose žemėse netoli Danijos.

Trumpai paminėsime įvykio Klaipėdoje aplinkybes, kurios patraukė spaudinių leidėjų dėmesį. 1678 m. lapkričio 19 d. Klaipėdos tvirtovę apsiautė apie 16 000 dydžio feldmaršalo Horno vadovaujamų Švedijos karių korpusas. Jis atžygiavo iš Kuršo pro Žemaitiją. Abiejų Tautų Respublikos valdovas Jonas Sobieskis buvo įsakęs Švedijos kariuomenės judėjimo netrukdyti. Jo valdomoje šalyje vyko intensyvi agitacija už Prūsijos kunigaikštystės vasalinės priklausomybės nuo Lenkijos sugrąžinimą. Abiejų Tautų Respublikos suartėjimą su Švedija rėmė ir Prancūzija. Klaipėda galėjo tapti Švedijos placdarmu. Tačiau apsiaustos tvirtovės komendantas gubernatorius gen. ltn. grafas Friedrichas von Dönhoffas nemanė pasiduoti. Vykdydamas instrukciją, jis padegė namus Krūmamiėsčio ir Vitės priemiesčiuose. Ugnis šiuos dešiniojo Dangės upės kranto priemiesčius nušlavė. Švedai neteko priedangos ir palikę tvirtovę buvo priversti žygiuoti toliau Tilžės link. Klaipėdai už ryžtą teko sumokėti didelę kainą – gaisras persimetė ir į kairįjį upės krantą. Sudegė dauguma miesto namų. Liepsnų išvengė vos keli namai priešingoje pusėje, namai šalia pilies, miesto bažnyčia ir klebonija¹⁹. Platesnis šio Klaipėdos istorijos epizodo nagrinėjimas nėra mūsų tikslas.

Rengdami spaudai, vokišką tekstą transkribavome dabartiniais rašmenimis. Transkripcijoje nurodomi spaudinio puslapiai. Iš naujos eilutės rašoma tik ten, kur ir originale. Paliekami tokie pat skyrybos ženklai. Abu šaltinius į literatūrinę lietuvių kalbą išvertė Rasa Miuller. Už tai jai esame labai dėkingi. Siekiant, kad skaitytojai geriau suvoktų tekstą, vertime nauja mintis rašoma iš kitos eilutės, sakiniuose sudėlioti dabartiniai skyrybos ženklai. Kai kuriais atvejais itin ilgi sudurtiniai sakiniai skaidomi į kelis logiškus sakinius. Už paaiškinimus atsakomybę prisiima šios publikacijos rengėjas.

Tikėtina, kad panašių XVI–XVIII a. spaudinių yra daugiau. Pavienių Klaipėdos praeities šukelių ieškoti, lyginti ir istorijos vaizdą ryškinti padeda XXI a. vis tobulinama priemonė – virtualioji erdvė. Tačiau be istoriko ar tiesiog praeitimi besidominčio asmens pastangų virtualūs šaltinių archyvai irgi liktų neatverti.

¹⁹ ZEMBRICKIS, J. Op. cit., p. 137.

1 priedas

*EXTRACT-Schreiben / Auß Memel / von 27. November, ein anders auß
Copenhagen / vom 26. Dito / Und dann auss Bialo / vom 26 Ejusdem.
ANNO 1678*

Pranešimo data	Įvykio data	Pranešimo išsiuntimo vieta	Įvykio vieta	Siužetas	Informacijos šaltinis
1678 11 27	1678 11 27	iš Klaipėdos	Klaipėda	Belaisvių švedų išsiuntimas iš Klaipėdos į Karaliaučių	Pranešimo autorius
1678 11 27	„Užvakar“, t. y. 1678 11 25	iš Klaipėdos	Priekulės apylinkės	Švedų persikėlimas per Miniją ties Priekule	Pranešimo autorius
1678 11 27	„po trijų dienų“, t. y. 1678 11 22–24	iš Klaipėdos	Klaipėdos apylinkės	Švedų kariuomenės veiksmų pertrauka	Pranešimo autorius
1678 11 27	„vakar“, t. y. 1678 11 26	iš Klaipėdos	Klaipėda	Švedų pasiuntinybė dėl pasikeitimo belaisviais	Pranešimo autorius
1678 11 27?	1678 11 13, per pietus po 13 val.	iš Abo	Abo	Miesto gaisras	iš Abo atėję laiškai
1678 11 26	1678 11 24–26	Iš Kopenhagos	Kopenhaga	Iš Danijos karališkojo dvaro išvyko karalius, vice-karalius	Pranešimo autorius
1678 11 26	1678 11 26	Iš Kopenhagos	Kristianstadas	Pabrangimas	Pranešimo autorius
1678 11 26	„Vakar ir šiandien, ypač naktį“, 1678 11 25–26	Iš Kopenhagos	Kopenhaga	Audra jūroje	Pranešimo autorius, laukiantis pranešimų iš Malmės, Vismaro

1678 11 26	Prieš 1678 11 26	Iš Kopenha- gos arba iš Karlsburgo / Jakobstalis	Karlsburgas / Jakobstalis	Karališkosios didenybės ponios Moti- nos, Švedų pasiuntinio monsinjoro Carlo le Bonde vizitas	Pranešimo autorius arba jo gautas pranešimas iš Karlsburgo / Jakobstalis
1678 11 26	Prieš 1678 11 26	Iš Bialo	Bialo	Pasiuntinio iš Maskvos su pranešimu atvykimas	Pranešimo autorius
1678 11 26	Prieš 1678 11 26	Iš Bialo	Korsunė	Maskvėnai apgulė turkų užvaldytą Korsunę	Pranešimo autorius perpasakoja pasiuntinio iš Maskvos atgabentą Ru- sios vaivados laišką, siųstą „savo leiten- anto pono Lintziewiezeno“
1678 11 26	Prieš 1678 11 26	Iš Bialo	Nemirovas	Jurijus Bogdanovičius Chmelnickis atgavo valdą Nemirove	Pranešimo autorius perpasakoja pasiuntinio iš Maskvos atgabentą Ru- sios vaivados laišką, siųstą „savo leiten- anto pono Lintziewiezeno“

2 priedas

Die Theils durch Unvorsichtigkeit / Theils durch Kriegsflammen / in erbärmlichen Brand gerathene drey Städte: Marienburg, Abo und Memel / Samt ihrer gründlichen Beschreibung Herausgegeben / Vom 6. 16. December / 1678

Pranešimo data	Ivykio data	Pranešimo išsiuntimo vieta	Ivykio vieta	Siužetas	Šaltinis
1678 11 23	„Vakar vakare tarp 5 ir 6 valandos“, t. y. 1678 11 22	Marienburgas	Marienburgas	Pranešimas apie gaisrą Marienburgo mieste	Pranešimo autorius
1678 11 23		Marienburgas	Marienburgas	Pasakojimas apie Marienburgo praeitį	Sutrumpinta informacija, perteikta pažodžiui cituojant: Zeiller Martin, Merian Matthäus. <i>Die Topographia Electoratus Brandenburgici et Ducatus Pomeraniae. etc. Das ist Beschreibung der Vornehmsten vnd bekantisten Stätte vnd Platz in dem hochlöblichsten Churfürstethum vnd March Brandenburg; vnd dem Herzogtum Pommeren, zu sampt einem doppelten Anhang.</i> Frankfurt am Main, 1652, S. 38
1678 11 23	1651 m.	Marienburgas	Marienburgas, Graudenco, Elbingo apylinkės	Potvynis Vyslos žemupio upėse	Pranešimo autorius
1678 11 23	1655 m.	Marienburgas	Elbingas	Švedai užėmė Elbingą, po to jį vėl atsiėmė Lenkija	Pranešimo autorius

1678 11 22	1678 11 16	Stokholmas	Abo	Gaisras Abo mieste	Pranešimo autorius gavo laišką iš Abo ir perpasakoja jo turinį
1678 11 22		Stokholmas	Abo, Suomija, Švedija	Abo istorijos apžvalga	Pranešimo autorius galimai naudojasi neidentifikuotu Suomijos ir Abo istoriją aprašančiu šaltiniu
1678 11 22		Stokholmas	Abo, Suomija	Trumpa Suomijos krikšto ir Abo vyskupijos steigimo istorijos apžvalga	Pranešimo autorius perpasakoja santrauką iš veikalų „Respub. Suecica“ 441 puslapio
1678 11 23	1678 11 19	Gdanskas	Klaipėda	Nepatikrintos žinios apie švedų karo veiksmus ties Klaipėda ir šio miesto gaisrą	Pranešimo autorius nurodo, kad gavo ne vieną prieštaringą žinią iš Klaipėdos
1678 11 23		Gdanskas	Gdanskas	Svarstoma dėl Gdanskio neutralumo artėjant švedų kariuomenei	Pranešimo autorius
1678 11 21	1678 11 19	Žemutinė Elbė	Klaipėda	Nepatikrintos žinios apie švedų karo veiksmus ties Klaipėda ir šio miesto gaisrą	Pranešimo autorius remiasi nenurodytais laikraščiais. Tikisi, kad informaciją patikslins rytdienos, t. y. 1678 m. lapkričio 22 d., laikraštis „ <i>Berliner einkommende Ordinar- und Postzeitungen</i> “

1678 11 21		Žemutinė Elbė	Klaipėda	Pasakojimas apie Klaipėdos praeitį	Sutrumpinta informacija, perteikta pažodžiui cituojant: Zeiller Martin, Merian Matthäus. <i>Die Topographia Electoratus Brandenburgici et Ducatus Pomeraniae. etc. Das ist Beschreibung der Vornemsten vnd bekantisten Stätte vnd Platz in dem hochlöblichsten Churfürstethum vnd March Brandenburg; vnd dem Herzogtum Pommeren, zu sampt einem doppelten Anhang.</i> Frankfurt am Main, 1652, S. 39
1678 11 01–11		Nojenšteinas / iš Hohenlohe grafystės	Heilbrono miškas	Gerai suorganizuotas kariuomenės (imperijos?) žygis į Frankoniją ir Bohemiją	Pranešimo autorius

Šaltinio publikacija

(1 puslapis)

EXTRACT-Schreiben / Auß Memel / von 27. November, ein anders auß Copenhagen / vom 26. Dito / Und dann auss Bialo / vom 26 Ejusdem. ANNO 1678

(2 puslapis)

199

Aus Memel / vom 27. Novemb.

Demnach wir hier in die 50. Gefangene von den feindlichen Partheyen bekommen / deren 34. Schweden / Finnen / und bey dieser Vestung nichts nutze seynd / sondern das Proviant nur unnöthig verthun / als seynd seldige nach Königsberg geschickt worden. Der Feind ist vorgestern jenseits Precoll / so ein Kirchhoff / 3. Meilen von hier / nach 3. Tägigem Stille leigen auffgebrochen / hat über den Fluss Menne-se genant / 2. Brücken bauen / und das Fuss – Volck darüber gehen; die Reuterey aber / wegen kleinen Wassers / durch den Fluss reuten lassen / und also den March nach Tielse fortgesetzt. Der Schwedische Feld – Marschall Horn hat durch einen anher geschickten Trommelschläger eine Auswechselung der Gefangenen gegen 6. Ambts – Heyducken und 4. Schalmey – Pfeiffern von dem Schlibischen Regiment / so sich / also es gebrandt / heimlich von hier weggemachet / begehret / worauff ihm 2. Gefangene gestern zugeschickt / und dargegen durch unsern Trommelschläger und hinwieder 2. Heyducken abgefolget worden / 12. Gefangene so theils Teutsche / theils Dähnen / seynd untergestecket. Unterdessen will mit eingelangten Briefffen auss Aboo verlauten / dass den 13. Passato dess Mittags umb 13. Uhr daselbst eine erschröckliche Fewers – Brunst entstanden / welche in dess abgelebten Herrn Philipp Belhouß Hause einen Anfang / und bey einem grossen Sturm dermassen überhand genommen / dass nicht abzusehen gewesen / wie selbige zu dämpfen / dann innerhalb 4. Stunden

(3 puslapis)

der gantze Theil der Statt / zwischen der Kirche und dem Marckt / in vollem Brandte gestanden / nemblich die neu und alte Kirchenstrasse biß an Vegestrassen und Zoll – Pforte / dass also der meiste Theil der Kirche und der umstehenden Häuser / ausgenommen die jenigen / so an der Nord – Seite stehen / und also über 350. Häuser

in die Asche gelegt. Die Kirche / Academie, neben dess Hoff – Gerichts Haus / wie auch alle Gewölber der Kauff – Leuthe / und Magazinen an dem Marckt / seyen noch gerettet. Inzwischen wären 12. oder 13. Holländische Kauff – Schiffe / so mehrentheils mit Saltz beladen / aus den Thälern vor der Schiff – Brücke angekommen / welches hiesigen Strohnm wieder etwas lebendig machen solle. Ihrer Königlichen Mayestätt Fraw – Mutter halte sich noch in Jacobs – Thal auff / welche unlängst von dem Reichs – Cantzler auff Carlsburg herrlich trazitiret worden. So seyne der Schwedische Gesandter / Monsr. Carl le Bonde, von dem Frantzösischen Hoffe in ihrem Läger wieder angekommen / was er mitgebracht / ist noch unbewust.

Aus Coppenhagen / vom 26. Dito

200

Weil der König abwesend / so ists an hiesigem Hofe ganss still. Seine Excellenz Guldennlöw haben dero Reise wieder nach Norwegen angetreten / nicht minder haben sich Ihre Durchl. der hertzog von Croy / als Gouverneur auff Helsingburg / und Herr General Major von der Osten nach Landscron begeben. In Christianstatt soll eine grosse Theurung seyn / massen I. Scheffel Korn 5. Thaler / eine Tonne Maltz II / und eine Tonne Bier 16. Thaler kostet. Gestern und heute / infonderheit des Nachts / hat es hier ziemlich hart gestürmet ; wir hoffen aber / Ihre Königl. Majest. werden bereits / ehe dieses Sturmweather entsanden / zu Wißmar angekommen seyn. Unsere letzt aussgesandten Kriegs-Schiffe kreutzen noch in der See. Auss Schonen will abermahl von einer glücklichen Parthey unweit Malmöe verlauten / davon wir stündlich die Umbstände erwarten.

(4 puslapis)

Auss Bialo vom vorigen

Von hier ist nun wenig besonders zu melden / als dass gestriges Tages ein Moscowitischer Goniec angelanget / dessen Andringen zu erwarten. So hat man auch auss einem Briefe / welchen Ihre Gnaden / der Her Woywoda Russky von seinem Lieutenant Herrn Lintziewiezen / anher gesandt / verstanden / dass die Moscowiter die Statt Korssin / welche ihnen von den Türcken abgenommen / auffs neue wieder beläget haben / und dass der Chmielnizencko nunmehr seinen völligen Besitz in Niemerow hat / wird aber daselbst wol nicht gerne gesehen / so wohl von den Einwohnern in der Statt / als auch umbligenden Orthen / massen er seine Regierung in der Ukraine mit der Unterthanen Schaden sehr hart angefangen / indem er verbotten / Meht und Brandwein einzuführen / wie er denn bereits etliche Tonnen Meht und Brandwein hat zerhauen und ausslaufen lassen / welches nicht so zugehet / als bey den Vorfahren / wie er dann auch die Kosaken / wenn etwan etliche was verbrochen / nicht

auff Polnisch / sonder auff Türckisch tractiret / und ihnen wohl bey 500. Schläge auff die Fuss – Sohlen geben liesset / auch andere vielfältige Beschwernüssen mehr / so sich bey diesem neuen Regenten befinden.

Vertimas į lietuvių kalbą

(1 puslapis)

Santrauka, parašyta iš Klaipėdos [orig. Memel] lapkričio 27 d.; ir kita – iš Kopenhagos [orig. Coppenhagen], pranešta 26 d.; iš Bialo tą pačią 26 d. 1678 metai

201

(2 puslapis)

Iš Klaipėdos [orig. Memel], lapkričio 27 d.

Mes čia atitinkamai paėmėme į nelaisvę 50 tapusių belaisviais priešų, iš kurių 34 yra švedai, suomia, ir šioje tvirtovėje jie yra nenaudingi, o tik atsargas bereikalingai vartoja. Jie buvo išsiųsti į Karaliaučių [orig. Königsberg]. Užvakar po trijų dienų pertraukos priešas pajudėjo iš kitos Priekulės [orig. Precoll] pusės, tokio pažnytkaimio už 3 mylių nuo čia. Ramios dienos baigėsi, kai per Minija [org. Mennese] vadinamą upę surentė 2 tiltus, kuriais ėjo šauliai [orig. Fuss-Volck]. Reiteriai [orig. Reuterey]²⁰ per upę persikėlė raiti, nes buvo nepatvinę, ir taip tęsė žygį į Tilžę [orig. Tielse]. Švedų feldmaršalas Hornas²¹ per atsiųstą būgnininką norėjo išsikeisti belaisvius už 6 amto haidukus ir 4 šalmų pūtikus²² iš Silezijos pulko [orig. Schlibischen], kurie slapčia pabėgo gaisro metu. Todėl vakar atitinkamai jam atsiųsti du belaisviai, ir jie per

²⁰ Reiteriai [vok. *Reiter*] – lengvosios kavalerijos rūšis. Šie raiteliai nebenaudojo iečių, o įprastai buvo ginkluoti dviem pistoletais. Šautuvai ir palašai, kardai naudoti tik kaip pagalbiniai ginklai. Naudojo pasikeičiančių raitelių eilių taktiką. Pirmoji eilė jodavo prieš link ir, iššovusi pistoletų salvę, pasitraukdavo už trečiosios eilės. Kol pasitraukusieji užtaisydavo ginklus ir pasirengdavo atakai, puldavo antroji ir trečioji eilės. XVII–XVIII a. sandūroje reiterius pakeitė kitos kavalerijos rūšys.

²¹ Heinrichas Hornas iš Marienburgo (1618–1693) 1654 m. tapo švedų kavalerijos generolu, 1665 m. feldmaršalu, 1666 m. Bremeno-Verdeno tvirtovės generalgubernatoriumi, 1677 m. admirolu. 1678–1679 m. vadovavo iš Livonijos į Prūsiją įsiveržusiam 8 000 karių Švedijos kariuomenės korpusui.

²² Originale instrumentas vadinamas *Schalmey*, *Schalmei*, *Schalmay*, *Ciaramella*, *Kalamaia* – XV a. išpopuliarėjęs visoje Europoje orientalistinės kilmės medinis pučiamasis muzikos instrumentas su atviru, kaip trimito, galu. Pučiamasis galas turėjo kandiklį su liežuvėliu, kuriuo buvo išgaunamas šaižus garsas. Šie instrumentai yra vėlesnių obojų pirmtakai. Pučiamaisiais instrumentais (šalmomis, ragais, trimitais, birbynėmis, fleitomis, dūdmaišiais) grodavo pulko kapelos nariai, kurie muzika padėjo laikytis ritmo žygio metu ir pabrėždavo įvairias progas. Pučiamųjų instrumentų garsiniais signalais mūšio metu buvo perduodamos komandos.

mūsų būgnininką²³ vėl iškeisti į du haidukus²⁴. Tarp 12 belaisvių buvo dalis vokiečių, dalis danų²⁵.

Tuo tarpu iš Abo [orig. Aboo]²⁶ atėjusiuose laiškuose pranešama, kad 13 dieną per pietus po 13 valandos kilo baisus gaisras, kuris prasidėjo mirusio pono Philippo Belhouso [orig. Philipp Belhouß]²⁷ name ir dėl didelės vėtros taip įsisiautėjo, kad nebuvo galima numatyti, kaip jį nuslopinti. Ir per 4 valandas

(3 puslapis)

gaisras apėmė visą miesto dalį tarp bažnyčios ir turgaus, o būtent naująją ir senąją Bažnyčios gatvę [orig. Kirchenstrasse] nuo vieškelio iki Muitinės vartų [orig. Zoll-Pforte]. Taip, kad didžioji dalis bažnyčios ir aplinkui stovinčių namų, išskyrus tuos, esančius šiaurinėje pusėje, taigi 350 namų, pavertė pelenais. Bažnyčia, Akademija šalia Teismo rūmų, kaip ir pirklių rūšiai bei sandėliai prie turgaus, dar esą buvę išgelbėti. Per tą laiką 12 ar 13 olandų pirklių laivų, daugiausia pakrautų druska, iš fiordų atplaukė prie pontoninio tilto [orig. Schiff-Brücke], kas turėjo vėl šiek tiek pagyvinti čia esančią laivybą.

Iš Kopenhagos, 26 d., pranešu

Karaliui išvykus, šiame dvare visai ramu²⁸. Jo ekscelencija Güldenlōwas²⁹ vėl išvyko į Norvegiją. Jo šviesybė hercogas von Croy³⁰, kaip Helsinborgo [orig. Helsingburg]³¹

²³ Būgnininkai muždavo signalus ir padėjo laikytis ritmo. Jie būdavo menkai ginkluoti ar beginkliai, nes grojimas būgnu užimdavo abi rankas. Dažnai būgnininkais tapdavo nepilnamečiai ir jaunuoliai. Neretai būgnininkai išsiskirdavo puošnesne apranga. Tačiau išskirtinumas ir svarba vadovybei paversdavo juos pirmu priešų taikiniu. Dėl „taikaus“ būdo, galimybės iš anksto perspėti garsu apie savo pasirodymą naudoti kaip pasiuntiniai tarp priešininkų stovyklų.

²⁴ Haidukais tekste vadinami lengvai ginkluoti pagalbinės kariuomenės – nereguliosios milicijos – kariai, artimi kazokams. Šiame regione taip vadinama ir dvarininkus lydėjusi lengvai ginkluota samdinių ar valstiečių palyda. Rytų ir Pietų Europoje taip vadinti įvairios kilmės lengvai ginkluoti Balkanų–Karpātų regiono samdiniai vengrai, serbai, kroatai, bosniai, rumunai.

²⁵ Pasakojama apie 1679 m. įvykius po nesėkmingo Švedijos mėginimo užimti Klaipėdos tvirtovę lapkričio 19 d.

²⁶ Abo (švediškai), arba Turku (suomiškai), buvo didžiausias to meto Suomijos miestas. Iki 1616 m. šis miestas – pirmoji Suomijos kunigaikštystės sostinė. Nuo 1676 m. čia rinkdavosi Suomijos landtagas.

²⁷ Neidentifikuotas asmuo.

²⁸ Turimas omenyje Danijos ir Norvegijos karalius Christianas V (1646–1699).

²⁹ Ulrikas Fredrikas Gyldenløve, grafas von Güldenlōw-Laurvig (1638–1704) – Danijos ir Norvegijos karaliaus Frederiko III nesantuokinis sūnus. 1664 m. paskelbtas Norvegijos vicekaraliumi (*Statholder*). Pasižymėjo kaip karo vadas Danijos ir Švedijos karuose (1657–1658, 1658–1660, 1675–1679). 1671 m. jis įkūrė Larviko (senesnis pavadinimas – Laurvig) miestą.

³⁰ Kunigaikštis Eugenijus Karlas von Croy (1651–1702). Kilęs iš Austrijos didikas tarnavo Danijai, Švedijai, Šv. Romos imperijai, Lenkijai. Kariavo su švedais, turkais. Užsitarnautas aukščiausias laipsnis – feldmaršalas.

³¹ Helsingborgo miestas įsikūręs prie Oresundo sąsiaurio, jungiančio Baltiją su Šiaurės jūra. Roskildės taikos sutartimi 1658 m. atiteko Danijos karalystei. Vėliau švedai susigrąžino miestą ir Skonės regioną (Skåne Län).

gubernatorius, ir ponas generolas majoras fon der Ostenas³² taip pat išvyko į Landskrūną [orig. Landscrona]³³.

Kristianstade [orig. Christianstatt]³⁴ esąs didelis pabrangimas: 1 grūdų stuopa kainuoja 5 talerius, viena statinė salyklo – 11 ir viena statinė alaus – 16 talerių.

Vakar ir šiandien, ypač naktį, čia buvo ganėtinai stipri audra, bet mes tikimės, kad Jo Karališkoji Didenybė jau bus atvykęs į Vismarą [orig. Wißmar] dar prieš prasidedant šitai audrai. Mūsų paskutiniai išsiųsti karo laivai dar tebėra jūroje. Tikimės, kad ir iš Skonės³⁵ [orig. Schonen] pasieks geros žinios apie krovinius prie Malmės [orig. Malmö]³⁶, kas valandą laukiame tikslesnių aplinkybių.

Jos Karališkoji Didenybė ponia Motina³⁷, kurią neseniai reichskancleris Karlsburge [orig. Carlsburg]³⁸ puikiai priėmė, dar tebesilanko Jakobstalyje [orig. Jacobs-Thal]³⁹. Švedų pasiuntinys monsinjoras Carlas le Bonde⁴⁰ vėl atvyko į jos stovyklą iš karališkojo dvaro Prancūzijoje⁴¹, ką jis atvežė, dar nėra žinoma.

(4 puslapis)

Iš Bialo palyginus su anksčiau

Iš čia nieko ypatingo pranešti nėra. Tik tai, kad vakar iš Maskvos atvyko pasiuntinys [orig. *goniec*], kurio buvo labai laukiama. Taigi taip pat iš laiško, iš kurio jo malonybė

³² Von der Ostenai buvo kilmingoji pomeraniečių, žemutinių saksų ir baltvokiečių giminė. Tekste rašoma apie danų generalkvartermeisterį Carlą Henriką von der Osteną (mirė 1691). Minėtą laipsnį gavo 1674 m. Pasižymėjo karo veiksmuose 1675 m. Mecklenburge ir Wismare. 1676 m. tapo Kronborgo karo komendantu. Nuo 1677 m. suteikus generolo majoro laipsnį ėjo Christianstado komendanto pareigas. Tačiau 1678 m. buvo priverstas kapituluoti švedams. Jis buvo paskirtas Landskrūnos komendantu.

³³ Landskrūna yra Skonės regione (dab. Švedija), dėl kurio varžėsi Danija ir Švedija. 1676 m. rugpjūčio 3 d. švedams pavyko užimti šį miestą ir čia įsitvirtinti.

³⁴ Kristianstadas buvo įkurtas Skonės regione Danijos karaliaus Christiano IV kaip forpostas prieš Švediją 1614 m. Jis kurtas senos prekybinės gyvenvietės Væ, Vå pagrindu. Nuo 1658 m. miestą mėgino užvaldyti švedai, kurie galutinai įsitvirtino šimtmečio pabaigoje.

³⁵ Skonės regionas, dėl kurio 1658–1719 m. varžėsi Danijos ir Švedijos karalystės. Jos stengėsi įtvirtinti ir primesti įtaką gyventojams. Politinę kovą laimėjo Švedija. 1658 m. po Roskildės taikos jai atiteko visa Skonė (lot. Terra Scania). 1660 m. sukilimas sugrąžino Bornholmo salą Danijai. 1669–1679 m. Skonės karo metu didžioji regiono dalis buvo užimta danų ir juos rėmusių sukilėlių. Tačiau įsikišus Prancūzijai regionas vėl perėjo Švedijai. Dėl danų ir švedų kultūrų poveikio jame susiformavo unikali abiejų kalbų bruožų turtinti Skonės tarmė.

³⁶ Malmė – dabartinė Skonės regiono sostinė. 1658 m. Roskildės taikos sutartimi iš Danijos miestą perėmė Švedija. 1677 m. žlugo paskutinis danų bandymas susigrąžinti Malmę. 1660 m. Malmės miesto herbas švedų buvo pasirinktas kaip viso Skonės regiono herbo pagrindas.

³⁷ Neaišku, kurios karališkosios didenybės ponia motina čia minima.

³⁸ Neaišku, kurį miestą autorius turi galvoje. Tikėtina, kad švedų rankose buvusį Karlsburgo miestą-tvirtovę prie Bremeno. 1675–1676 m. ją nesėkmingai bandė paimti danai ir prūsai.

³⁹ Neidentifikuotas vietovardis.

⁴⁰ Plačiau apie šį diplomata žr. veikalo DROSTE, Heiko. *Im Dienst der Krone: schwedische Diplomaten im 17. Jahrhundert*. Münster, 2006 priede pateikiamą tryliktąją biogramą.

⁴¹ Prancūzija diplomatinėmis priemonėmis palaikė švedus prieš danus.

ponas Rusų vaivada [orig. *Woywoda*], savo leitenanto pono Lintziewiezeno siųsto, suprato, kad maskvėnai miestą Korsunę [orig. Korssin]⁴², kurį iš jų buvo atėmę turkai, vėl iš naujo apgulę ir kad Chmelnickis [orig. Chmielnienzencko]⁴³ vėl visiškai atgavo valdą Nemirove [orig. Niemerow]⁴⁴. Bet jis ten nėra mėgstamas nei miesto, nei aplinkinių vietovių gyventojų. Turėdamas valdžią Ukrainoje [orig. Ukraine] jis pridarė savo pavaldiniams labai didelių nuostolių, uždrausdamas įvežti midų ir degtinę, nes jis jau paliepė sudaužyti keletą statinių midaus ir degtinės, kad šis išbėgtų, kaip nederą elgtis. Kaip protėvių laikais buvo, jis taip pat ir kazokus, jeigu kurie nors kuo nusikalsdavo, ne lenkiškai, bet turkiškai bausdavo, ir jiems 500 smūgių į pėdų kulnus skirdavo⁴⁵, o dar ir daugiau kitų įvairiausių nusiskundimų tuo nauju regentu yra.

* * *

(1 puslapis)

Die Theils durch Unvorsichtigkeit / Theils durch Kriegsflammen / in erbärmlichen Brand gerathene drey Städte: Marienburg, Abo und Memel / Samt ihrer gründlichen Beschreibung Herausgegeben / Vom 6. 16. December / 1678.

(2 puslapis)

⁴² Korsunė – ukrainiečių miestas šalia Dniepro intako Rosj. Buvęs LDK sudėtyje miestas po Liublino unijos atiteko Lenkijos karalystei. 1648 m. pagarsėjo Korsunės kautynės, kuriose Bogdano Chmelnickio vadovaujami kazokai sumušė Lenkijos kariuomenę.

⁴³ Jurijus Bogdanovičius Chmelnickis – Zaporožės etmono Bogdano Chmelnickio (1641–1685) sūnus ir pradėtos politinės linijos tęsėjas (1641–1685). 1658 m. buvo išrinktas Zaporožės kazokų kariaunos etmonu. 1660 m. jis paliko maskvėnus ir perėjo į Lenkijos karaliaus pusę. Maskvėnai paskatino tam nepritarusių kairiojo Dniepro kranto kazokų pulkų atskilimą. Kovos tarp Lenkijos ir Maskvos remiamų kazokų truko iki 1662 m. Korsunės rados. J. Chmelnickis atsisakė pareigų ir įstojo į vienuolyną. 1664–1667 m., apkaltintas ryšiais su etmonu Pavelu Teteria, kalėjo Lvovo tvirtovėje. Paleistas pateko į turkų nelaisvę. 1676 m. turkai mėgino jį paskirti dešinio Dniepro kranto kazokijos etmonu. 1678 m. turkai užėmė Čigyriną, o J. Chmelnickis apsigyveno Nemirove. 1681 m. turkai privertė kazokus jį atleisti iš etmono pareigų. 1683 m. J. Chmelnickis vėl tapo kazokijos etmonu. 1685 m. apkaltintas savivaliavimu, turkų pašos buvo suimtas ir Kameneco-Podolsko tvirtovėje pasmaugtas. Jo kūnas buvo įmestas į vandenį.

⁴⁴ Nemirovas – miestas Ukrainoje. 1677–1679 m. buvo etmono J. Chmelnickio rezidencija. 1672–1699 m. miestas buvo Osmanų imperijos satelitės Sarmatijos kunigaikštystės priklausinys. Turkų globa užtikrino ramybę ir miesto augimą.

⁴⁵ Istoriografijoje teigiama, kad Nemirove susitelkė didelė žydų bendruomenė. Tačiau už menkiausių nusi kaltimą jos nariai J. Chmelnickio buvo žiauriai baudžiami. J. Chmelnickis kaltintas despotizmu ir savivaliavimu.

December / 1678

Marienburg / vom 23. Novemb.

Gestrigen Tages Abends zwischen 5. und 6. Uhr haben wir Leider! allhier eine grausame Feuersbrunst gehabt / indem bey einem Drechsler in der Schuhgassen solches ausgebrochen und dergestalt überhand genommen / dass mit aufsteigenden Winde das Zeigerthürnlein von der Pfarrkirche ergriffen / und keinesweges gelöscht werden können / unterdessen auch die Sparren von S. Johanniskirchen eines nach dem andern angefangen zu brennen / und endlich im Feuer aufgegangen / der Thurn ist noch gereitter worden / das Feuer aber hat die ganze Nache... ..ähret / und sind viel Menschen ... oiget und jämmerlich ums Leben kommen: Das innerste von der Pfarrkirche ist auch noch gerettet / und ist man noch in eiferiger Arbeit / das Feuer vollends zu dämpfen.

Dieses Marienburg ist eine Hauptstadt in Preussen / von dem Teuschen Orden / den Marianern / in dem Königlichen Theil in Preussen um das Jahr 1280. erbauet; wird ins gemein Margenburg genannt / von einem Marienbild / so in der grossen hohen Schlosskirchen / vornen an der Spitzs auf einem halben Mond stehet / und dessgleichen in solcher Länge keines zu schen. Sie liegt an einem Arm der Weikel / so Nogol genennel wird / und in die frische Haff lauffet / 6 Meilen von Danzig / und 4. von Elbingen. Man kan von dahin gar eigentlich nach dem besagten Elbingen sehen, weil der Prospect von hier aus / gegen Mitternachtwiess sehr schön / und das Land überaus wol gebauet und fruchthar / hergegen die Stadt selbst unsauber und übel gebauer

(3 puslapis)

ist / aber allba ein kösilicher Meed aus Honig / Wasser und Hopffen gemachet wird. Es gehen über den Fluss dissens eine grosse hölzerne Brücke. Das fürnemste / so allhier zu sehen / ist das Schloss / so eher als die Stadt zu erbauen angefangen worden / und welches man folgendes unter die drey herrliche Schlösser in der Christenheit gezehlet hat / wie der Vers lautet:

Margenburg ex Lut, Offen ex Saxo, ex Marmore Meyland.

Es liegt dieses Schloss diseits nechst an dem Fluss: ist ein gross weitläfftig Gebäu von Ziegelsieinen. Das innere Schloss ist viereckicht / doch gar schlecht gebauet: hat 3. Gräben / ehe man hinem kommen Hinter dem Schloss ist ein gar weitläufiger Umfang / mit vielen Mauren und Thürnen; im Vorgebäu des Schlosses pfleg des Königs in Pohlen Guaröy zu seyn. Kn 1410. hat König Uladislaus aus Pohlen die Stadt eingenommen / aber vor dem Schloss konnt er nichts ausrichten. An. 1454. wird solches Schloss von den Pohlen wieder vergebens belägert. An. 1457. bekam endlich Casimir in Pohlen dasselbe / aber durch Kauff / indem er des Teutschen Orden Soldaten / denen ihr Sold nicht gegeben werden konte / 476000. fl. bezahlet

/das sie ihme Marienburg Gilau / und Dirschau übergaben: Andere melden / das sich die Stadt aus Mangel Entsanes Anno 1460. an pohlen ergeben hätte. A. 1626. haben die Schweden Stadt und Schloss ohne Schwerdstreich erobert: Es ist aber bey dem A. 1635. auf 26. Jahr gemachten Anstand zeischen Schweden und Pohlen dieser Ort wieder an Pohlen gekommen. A. 1644. im Frühling ist das Schlos (darinn ein Thurn gewiesen wird / dessen Steine und Kalch von Milch sollen angemachet worden seyn) dis auf das Gemäuer abgebronnen / nämlich alles Holzwerck darinn / weil ein Büchsenmeister aus Unachtsamkeit / eine brennende Luntten liegen lassen / als man damahis von den Thurnern des Schlosses mit kleinen Stücklein wegen des Fronleichnamelags Freudenschüsse gethan hatte Anno

(4 puslapis)

206

1651. hat das Wasser zwischen Graudenz und Marienburg / das Werden auf 2. Meil Weges überschwemmer / dass am Menschen und Vieh überaus grosser Schade geschehen. Unter Garaudenz sind bey 500. Menschen; unter Marienburg aber und Elbingen / im Werder / etlich 1000. Menschen jämmerlich qiruncken; auch zwey ganze Dörffer / mit Haus / Hof Wieh und Menschen / rein hinweg geflossen / dass hernach nicht zu erkennen gewesen seyn solle / ob jemahls Dörffer oder Häuses allda gestanden. An. 1655. haben die Schweden diese Stadt etagenommen / so aber hernach wieder an Pohlen gekommen.

Stockholm / vom 22. Novembr

Wir haben den 16. dieses / gar traurige Briefe von Abo bekommen / dass nemlich den 3. dito / um 12. Uhr Nachmittag sich daselbst eine grausame Feuers-Brunst ereignet / in Herrn Philipp Belhous Wohnung / dardurch dann so fort / wegen des um selbige Zeit sich zugetragnen hefftigen Sturm-Wetters in 4. Stunden der gantze Theil der Stadt / so zwischen dem Marckt und der Kirchen lieget / in volle Flammen gericht / nemlich die alte und neue Kirch-Strasse / der gantze Begriff von dem Rahthaus diss an die Wege-Strasse und Zolipfort / das grösie Theil von der Kirchen und umstehenden Häusern / ausgenommen die Häuser an der Norder-Seiten / also dass über vierdthalbhundert Häuser durch diese erschröctliche Brunst in die Asche gerahten. Die Kirche / die Aca-demie / und das Hofgerichts-Hauss sind stehen geblieben / wie auch

(5 puslapis)

alle Laden der Kauffleute und Magazin des Marckts.

So ist aber Abo eine Vischoffische / und Hauptsadt in Finland / ungefährlich acht Tagreisen von Viburg / oder Wiburg / und gegen Lieffland / gelegen; ein lufliger Ort / und grosses Wesen / sehr weitläuffeig ohne Ringmauer; hat aber ein starckes und

Fürstlich gebauetes Schloss / darinn Johannes / ehe Er König / und noch Gross-Fürst in Finland ware / gewohnet hat / auch allda von seinem Bruder / König Erico aus Schweden / gefangen worden ist. Es stehen um die Stadt auff die 400. Wind Mühlen / so diesem Ort auff dem Land ein lustiges Ansehen machet. Durch Abo lauffe ein starcker Fluss / gleiches Nahmens. Anno 1509. haben die Dännemärcker diese Stadt geplündert / und elendiglich zugerichtet. Die gewesne Königin in Schweden Christina / hat nicht allein den hohen Schulen zu Upsal in Schweden / Derrft in Liefeland / Greiffswald in Pommern / und der Höhern oder Fürstlichen Schul zu Stettin in Pommern / grosse Königliche Gnaden und Freygebigkeit erwiesen / so andern auch allhie eine hohe Schul (so vorhin dem gantzen Finland gemangelt) geftiftet.

In dem Buch Respub. Suecica tituliret / wurd p. 441. feqq. folgendes gelesen: D. Henricus / der siebende Bischoff zu Upsal / und des gantzen Finlands Apostel und Patron / hat dem Erempel S. Siegfrieds nach / sein Vatterland / in welchem Er gebohren / übergen / und ist in Schweden kommen / und den König Ericum (welcher nachmahls der Heilige genennet worden) dahin beredet / das Er denckwürdigen Krieg wider die Abgöttlichen Finländer / um die Chrisiliche Lehre auszubreiten / auff sich nehmen möchte. Welche Er feindselig angefallen / hat neben sich zum Mitgesellen gehabs / den Bischoff Heinrich. Die Finländer / als sie in einem blutigen Treffen übermocht / haben dem König / der sie überwunden / sich ergeben. Nach diesem Sieg wird Heinrich zum Bischoff bestellet / und bekehrer dieselben (6 puslapis)

zu Christo / und tauffel sie Anno 1451. Der König aber / so für die Religion und Gerechtigkeit Krieg führte / stirbt als ein Lobwürdiger Märtyrer / und wird in der Kirchen zu Abo begraben. Diss hieher besagtes Buch; daraus zu sehen / zu welcher Zeit das Bistum allhie seinen Anfang genommen habe.

Dantzig / vom 23. November

Wird haben von Memel die gewisse Nachritung / dass bey Annäherung der Schwedischen Armee / selbiger Commandant einige 100. Mann heraus geschicket / denen Schwedischen Abbruch zu thun / worauff sich diese mit guten Willen reteriret / immittelst aber jenen den Pass abgeschnitten / dass wenig davon wieder hineingekommen / worauff / wie teils melden / die Schweden / Theils aber berichten / der Commandant habe die Vorstadt angezündet / und weil der Wind nach der Stadt gestanden / selbige erbärmlichert Weise; also dass an Menschen und Mobilien sehr grosser Schade geschehen. Obnun die Schweden nachgehends die Vestung attaqui- ret haben / ist noch nicht bewust. Bey Annäherung gemeldter Schweidischen Armee / dörffte sich unsere Stadt Neutral erklären / und um selbige Neutralität bey J. K. M. in Pohlen Ansucung thun.

Nieder – Elbe / vom 21. Novembr.

Wegen der abgebrandten Stadt Memel / lauffen

(7 puslapis)

die Zeitungen widereinander; theils melden / die Schweden hätten solche eingeschert / theils aber / dass selbiger Commendant / um sich desto besser zu defendiren / die Vorstadt abgebrannt / wobey die andere Stadt mit im Rauch auff gegangen. Morgende Berlinische Post wird die Gewißheit davon bringen.

Memel ist ein gar festes / dem Herrn Churfürsten zu Brandenburg / als Herzogen in Preussen gehöriges festes Schloss mit gewaltigen Gräben und Wällen / und eine ziemliche Stadt – am Fluss Zanga – so allda in das Curisch Haff – hart bez der gesaltzen Ost-See fällt / sammt einem Hafen oder Port / 16. oder 18 Meilen von Königsberg / auss Samogitten und Curland zu gelegen. Ano 1323. ist das Samland in Preussen von den Littauern verwüestet worden / die dann mit diesem Städtlein Memel übel verfahren; das Schloss aber wurde erhalten. Die Stadt und Vestung ist Anno 1250. gebauet worden / und hat vorhin zu Liefeland gehört / ehe die Liefeländische Brüder / oder selbiger Orden diese Vestung Anno 1328. den Brüdern in Preussen gegeben / die folgender Zeit der Hertzoge in Preussen gewesen / wiewohl sich auch die Schweden eine Zeilang allhier aufgehalten haben. Es hat die Stadt Memel; dorch Feuer und Krieg ehedessen viel erlitten /

(8 puslapis)

wie sie dann Anno 1540. biss auf 6 Häuser ausgebronnen.

Neuenstein / aus der Graffschaffe Hohenloe / den 1. 11. December

Gestern ganz spat / sind Jhro Hoch – Gräffl. Ercell. der Herr General Feld-Marschall / unser Gnäd. Graff und Herr. u. von Jhro Hoch. Gräffl. Ercell. Dess Herrn General Feld – Zeugmeisters / Graff von Koppen / Haub-Quartier wieder anhero kommen / nachdem sie die neuen Regimenter zu Pferd / so in Francken und Böhmen gehen sollen / auff einen Tag den Necker passirend / und jedweder seine Route / ohne Confusion / wie es vor diesem geschehen / vor sich nehmen / sehen / marschiren alle zugleich / und mit dersheften Ordre / also / dass nicht eintzige Klag / wie sonst / eingekommen. Ist sich auch nicht wenig zu verwundern / nachdem dero Post – Callesch in einem Pass bey dem Heylbronner Wald / von den entgegen kommenden Pagage – Wägen also aufgehalten / dass keines dem andern weichen mögen / die Kutscher die Pferd ausgespannet / und die gantze Nacht mit allem aufgehabten Reitz- und Tafel- Gezeug stehen lassen / ohngeacht der Marsch gantz darbey hingangen / jedoch nicht das geringste daran gemangelt / sondern alles andern Tags ohnversehrt gefunden worden / also dass man die gute Disciplin und Ordre daross abnehmen kan.

Vertimas į lietuvių kalbą

(1 puslapis)

Dalis apie neatsargumą. Dalis apie karo liepsnas, ištiktus niekingų gaisrų tris miestus: Marienburgą, Abo ir Klaipėdą. Kartu su nuodugniu aprašymu, atspausdintu 1678 m. gruodžio mėn. tarp 6 iki 16 d.

(2 puslapis)

1678 m. gruodis

209

Marienburgas, lapkričio 23 d.

Vakar vakare, tarp 5 ir 6 valandos, visur apturėjome – kaip gaila! – baisų gaisrą. Jis kilo pas tekintoją Kurpių gatvelėje [orig. Schuhgassen] ir taip išplito, kad kylant vėjui apėmė Parapijos bažnyčios varpinę, ir jo niekaip nebuvo galima užgesinti. Tuo tarpu viena po kitos pradėjo degti ir Jono bažnyčios gegnės, kol galiausiai visiškai sudegė. Bokštas dar buvo išgelbėtas. Bet ugnis visą naktį ... ir daug žmonių ... apgailėtinaai žuvo. Turtą iš Parapijos bažnyčios dar pavyko išgelbėti ir vis dar stengiamasi, kad ugnis būtų visiškai užgesinta.

Tas Marienburgas – tai Prūsijos, Vokiečių ordino marianiečių [orig. Marianern]⁴⁶, sostinė. Apie 1280 metus pastatytas Karališkojoje Prūsijoje⁴⁷. Dėl pusmėnulio formos nišoje didelės aukštos pilies bažnyčios priekyje esančios Dievo motinos atvaizdo [orig. Marienbild], kurio tokiaame aukštyje daugiau niekur nepamatysi, visų vadinamas Marienburgu [orig. Margenburg]. Jis išsidėstęs prie Nogatu vadinamos Vyslos atšakos, kuri 6 mylios nuo Gdanskio [orig. Danzig] ir 4 mylios nuo Elbingo [orig. Elbing] įteka į Aistmares [orig. frische Haff].

Iš ten iš tikrųjų galima matyti jau minėtą Elbingą, nes vaizdas (panorama) iš čia labai gražus. Laukai apdirbti ir derlingi, o pats miestas – priešingai – purvinas ir netikusiai pastatytas,

⁴⁶ Vokiečių ordino visas pavadinimas *Ordo fratrum domus Sanctae Mariae Theutonicorum Ierosolimitanorum*, t. y. Jeruzalės vokiečių Šventosios Marijos namų brolių ordinas. Šv. Mergelė Marija buvo viena svarbiausių dangiškųjų šios riterių, dvasininkų ir pasauliečių bendrijos patronių.

⁴⁷ Pirmoji pilis Marienburge iškilo 1270–1300 m. 1309–1454 m. Marienburgas tapo nuolatine Ordino didžiojo magistro rezidencija. Tai skatino fortifikacijos išplėtimą į didelį sujungtų pilių kompleksą.

(3 puslapis)

bet nepaisant to, ĉia verdamas skanus midus iš medaus, vandens ir apynių. Per upę šioje pusėje veda didelis medinis tiltas. Svarbiausia, kas ĉia krinta į akis, – pilis, kuri buvo pradėta statyti anksčiau nei miestas ir kuri dabar priskiriama trims gražiausioms krikščionių pilims, kaip eilėse sakoma:

Margenburg ex Lut, Offen ex Saxo, ex Marmore Meyland⁴⁸.

Ši pilis yra šiapus upės⁴⁹. Tai didelis erdvus pastatas iš plytų. Vidinė pilis yra keturkampė. Bet visai prastai pastatyta: iki patenkant vidun turi 3 griovius. Pilyje yra erdvė su daug mūrų ir bokštų. Priešpilyje apsistoja Lenkijos karaliaus gvardija [orig. Guarōy, Quardi].

1410 m. Lenkijos karalius Wladislovas [orig. Uladislaus] užėmė miestą. Bet pilies jis niekaip negalėjo užimti⁵⁰. 1454 m. pilis vėl nesėkmingai apgulta lenkų. 1457 m. Lenkijos karalius Kazimieras [orig. Casimir]⁵¹ pagaliau ją gavo nusipirkdamas, sumokėjęs 476 000 fl. už jam perleidžiamus Marienburgą, Gilau⁵² ir Tčevą [orig. Dirschau]⁵³ Vokiečių ordino kareiviams, kuriems nebuvo išmokėta alga. Kiti praneša, kad miestas 1460 metais pasidavęs lenkams, nes nebuvo vaduojamas⁵⁴.

1626 m. švedai užkariavo miestą ir pilį be kalavijų kirčių: bet 1635 m., pagal 26 metams sudarytą nepuolimo sutartį tarp švedų ir lenkų, ši vietovė vėl atiteko lenkams.

1644 m. pavasarį pilis (joje buvo bokštas, kurio esą akmenys ir kalkės pienu surištos) sudegė iki mūro, tai yra visa, kas buvo iš medžio. Kadangi vienas išsiblaškęs artileristas paliko gulėti degančią dagtį, kai iš pilies bokštų su mažais sviediniais per Kristaus kūno šventę (Devintines) šaudė salius.

(4 puslapis)

1651 m. vanduo apsėmė 2 mylias kelio tarp Graudenco [orig. Graudenz]⁵⁵ ir Marienburgo, todėl padaryta didelių nuostolių žmonėms ir gyvuliams. Už Graudenco [orig.

⁴⁸ Apie Marienburgą buvo sakoma: „*Ex luto Marienburg / Offen ex saxo / ex marmore Mediolanum*“, t. y. Marienburgas iš molio, Buda (t. y. senoji Budapešto dalis Obuda) iš akmens, Milanai iš marmuro.

⁴⁹ Turima omenyje viena didžiausių Vokiečių ordino pilių Marienburgas prie Nogato upės.

⁵⁰ Lenkijos karalius Wladislovas Jogaila buvo nesėkmingai apsiutęs miestą su jungtine lenkų ir lietuvių kariuomene.

⁵¹ Lenkijos karalius ir LDK didysis kunigaikštis Kazimieras IV Andrius Jogailaitis (1427–1492).

⁵² Tikėtina, kad turima omenyje Gilgenburgo pilis. Dabar tai Dąbrówno miestas Lenkijoje. 1410 m. kelios dienos iki Žalgirio mūšio pilis ir miestas buvo sudeginti lenkų karių. Tačiau po Trylikamečio karo miestas liko Vokiečių ordino valstybėje.

⁵³ Tčevas – miestas Karališkojoje Prūsijoje. 1466 m. atiteko Lenkijos karalystei. 1772 m. jį prisijungė Prūsijos karalystė.

⁵⁴ Marienburgo priklausomybę Lenkijos karalystei įtvirtino 1466 m. antroji Torunės taika. 1772 m. miestą prisijungė Prūsijos karalystė.

⁵⁵ Graudencas – miestas tuometinėje Karališkojoje Prūsijoje. 1466 m. Torunės taikos sutartimi jis buvo priskirtas Lenkijos karalystei. 1772 m. jį prisijungė Prūsijos karalystė. Minėtas potvynis apėmė Vyslos baseino upes.

Garaudenz] 500 žmonių, o Marienburge ir Elbinge [orig. Elbing]⁵⁶ keletas tūkstančių žmonių apgailėtinais nuskendo; taip pat ir ištisi du kaimai su namais, gyvuliais ir žmonėmis buvo visiškai nuplauti, kad po to nebesą galima pažinti, ar kada nors čia kaimai ar namai stovėję. 1655 m. šį miestą užėmė švedai, bet po to jis vėl atiteko lenkams.

Stokholmas, lapkričio 22 d.

Šitą visai liūdną laišką iš Abo gavome 16 dieną, kad būtent 3, o kalbama, 12 valandą po pietų kilo baisus gaisras pono Phillippo Belhouso bute. Todėl išsyk dėl tuo pačiu metu įsisiautusias didžiulės audros per 4 valandas visa miesto dalis tarp turgaus ir bažnyčių buvo apimta liepsnų, o būtent senoji ir naujoji Bažnyčios gatvės [orig. Kirch-Strasse]. Viskas nuo Rotušės iki Kelio gatvės [orig. Wege-Strasse] ir muitinės vartų [orig. Zolipfort]. Didžioji dalis bažnyčių ir aplinkui esančių namų, išskyrus namus šiaurinėje pusėje, taigi daugiau nei keturi su puse šimto namų dėl to baisaus gaisro pavirto pelenais. Bažnyčia, akademija ir Valdovo teismas liko stovėti.

(5 puslapis)

Taip pat kaip ir visos pirklių krautuvės ir turgaus sandėlis.

O šiaip Abo yra vyskupijos centras ir Suomijos [orig. Finland] sostinė, aštuonios dienos saugaus kelio nuo Viburgo [orig. Viburg arba Wiburg]⁵⁷ ir išsidėstęs priešais Livoniją [orig. Lieffland]⁵⁸. Tai atvira vietovė ir didelė teritorija, labai erdvi, be juosiančios sienos. Turi stiprią ir kunigaikščiškai pastatytą pilį⁵⁹, kurioje Johanas [orig. Johannes]⁶⁰, prieš tapdamas karaliumi, dar būdamas Didžiuoju Suomijos kunigaikščiu, gyveno ir savo brolio Švedijos karaliaus Eriko [orig. Eroco]⁶¹ buvo paimtas į ne-

⁵⁶ Elbingas – uostamiestis tuometinėje Karališkojoje Prūsijoje. Jis įsikūręs Nogato upės žiotyse. 1414 m. miestas buvo užimtas lenkų. Trylikamečio karo laikotarpiu miestiečiai rėmė Prūsų sąjungą ir Lenkijos karalių. 1466 m. Torunės taikos sutartimi jis buvo priskirtas Lenkijos karalystei. 1772 m. jį prisijungė Prūsijos karalystė.

⁵⁷ Viburgas, arba dabartinis Vyborgo miestas, yra įsikūręs prie Suomijos įlankos dalies, vadinamosios Vyborgo įlankos. Pavadinimas kildinamas iš Vuoksi upėvardžio. Dėl augančio Baltijos finų miesto konkurovo Švedija ir Didysis Novgorodas. Pradžioje priklausė Švedijos karalystei ir Suomijos kunigaikštystei. 1710–1721 m. Švedijai netekus dalies Suomijos, miestą prisijungė Rusijos imperija. 1918–1939 m. ir 1941–1944 m. Vyborgas priklausė Suomijai. 1939–1941 m. ir nuo 1944 m. – SSRS.

⁵⁸ Žinutės autorius mato kiek paprastesnį geografinį vaizdą. Livonijos ribos siekė tuometines švedų kontroliuojamas dabartinio St. Peterbugo apylinkes, už kurių į pietus prasidėjo Livonija.

⁵⁹ Vyborge ir šiandien išlikusi tvirta pilis saloje.

⁶⁰ Johanas III – didysis Suomijos kunigaikštis ir Švedijos karalius (gyv. 1537–1592). 1562 m. Vilniuje vedė Kateriną Jogailaitę. 1568 m. vedė Gunillą Bielke. Sūnus iš pirmosios santuokos Sigismundas III Vaza tapo Lenkijos karaliumi 1587 m. 1563–1568 m. kaip opozicijos broliui Švedijos karaliui Erikui XIV atstovas kalėjo Gripsholmo ir Abo pilyse.

⁶¹ Erikas XIV gyveno 1533–1577 m. Švedijos karalius 1560–1568 m. Po brolio įkalinimo ir 1567 m. susidorojimo su Sture šeimos aristokratais buvo įtartas pamišimu. 1568 m. didikų nuverstas nuo sosto, apskelbtas pamišėliu ir pamažu nuudytas arsenu.

laisvę. Apie miestą yra iki 400 malūnų, ir tai suteikia tai vietai linksimą išvaizdą (ir todėl ta vietovė linksmiai atrodo). Per Abo teka srauni tokio paties pavadinimo upė. 1509 m. danai apiplėšė šį miestą ir smarkiai sugriovė. Buvusi Švedijos karalienė Kristina [orig. Cristina]⁶² ne tik parodė didelę karališką malonę ir dosnumą aukštosioms mokykloms – Upsalos [orig. Upsal]⁶³ Švedijoje, Dorpatu [orig. Derrft]⁶⁴ Livonijoje, Greifsveldo [orig. Greiffswald]⁶⁵ Pomeranijoje ir Aukštajai, arba Kunigaikščio, mokyklai Ščecine [orig. Stettin]⁶⁶ Pomeranijoje, bet ir pati fundavo aukštąją mokyklą⁶⁷, kurios reikėjo visai Suomijai.

Knygoje „Respub. Suecisa“, p. 441, galima perskaityti: D. Henrikas [orig. Henricus]⁶⁸, septintas Upsalos vyskupas ir visos Suomijos apaštalas bei globėjas, perdavė didei nybei S. Zygfrydai [orig. Siegfrieds] savo tėvų žemei⁶⁹, kurioje jis gimė, ir atvyko į Švediją, ir įkalbėjo karalių Eriką [orig. Ericum]⁷⁰ (kuris vėliau pavadintas šventuoju) sau noriai prisiimti nuostabų karą su bedieviais suomiais, kad paskleistų krikščionišką tikėjimą. Todėl jis apsiėmė pulti, o greta kaip bendražygį turėjo vyskupą Heinrichą [orig. Heinrich]. Suomiai po kruvino susidūrimo pasidavė juos nugalėjusiam karaliui. Po pergalės Henrikas buvo pakeltas vyskupu ir atvertė

(6 puslapis)

juos į Kristų ir buvo pakrikštyti 1451 metais⁷¹. Karalius, kuris dėl religijos ir teisingumo vedė karą, žuvo kaip pagyrimo vertas kankinys ir palaidotas Abo bažnyčioje⁷². Iš nurodytos knygos matyti, kada buvo įkurta vyskupija.

⁶² Švedijos karalienė Kristina gyveno 1626–1689 m. Tai vienintelis išgyvenęs Švedijos karaliaus Gustavo II Adolfo ir Marijos Eleonoros Brandenburietės vaikas. Jos karaliavimas truko 1633–1654 m. Dėl savo žavėjimosi Romos katalikų tikėjimu, mecenatystės, bohemiško gyvenimo buvo vertinama prieštaringai.

⁶³ Upsalos universitetas laikomas seniausiu Švedijoje, buvo įkurtas dar 1477 m. Sulaukė didelių donacijų iš Švedijos karaliaus Gustavo II Adolfo ir jo duktės Švedijos karalienės Kristinos. Tačiau galimas dalykas turima omenyje parengiamoji universitetui mokykla aristokratams – gimnazija, įsikūrusi 1623 m. Västerås mieste, netoli Upsalos.

⁶⁴ Dorpatu, dabar Tartu, universitetas įsteigtas anksčiau – 1632 m.

⁶⁵ Greifsveldo universiteto užuomazga siekia 1438 m., o oficiali fundacijos data laikoma 1456 m.

⁶⁶ Ščecine veikė kelios aukštosios neuniversitetinės mokyklos: 1543 m. įkurtas Pedagogiumas vėliau pertvarkytas į Marijos stipendijos gimnaziją.

⁶⁷ Abo universitetas tikrai buvo įsteigtas karalienės Kristinos valdymo metu 1640 m.

⁶⁸ Upsalos arkivyskupas šventasis Henrikas tapo pirmuoju pakrikštytų suomių vyskupu. Nurodoma esą 1156 m. ar 1158 m. buvo nužudytas suomių pagonių. Šiuo metu daugeliu hagiografijose pateikiamų duomenų abejojama. Taip pat ir jo misija Suomijoje. Manoma, kad senieji kronikininkai į vieną sujungė siužetus apie du asmenis.

⁶⁹ Neaiškus siužetas. Tikrai žinoma, kad Upsalos vyskupas Henrikas kilęs iš Anglijos.

⁷⁰ Esą Švedijos karalius Erikas IX su Upsalos vyskupu Heinrichu išvyko į kryžiaus žygį prieš suomius 1154 m.

⁷¹ Nelabai aišku, ką autorius norėjo pasakyti, minėdamas šią datą.

⁷² Iš tiesų Erikas IX nužudytas Švedijoje 1160 m. gegužės 18 d. ir buvo palaidotas bažnyčioje Senojoje Upsaloje. 1273 m. jo žuvimo vietoje pastatyta Upsalos katedra. Jis paskelbtas dangiškuoju Stokholmo patronu. Tačiau suomių folklore yra siužetų apie karaliaus žūtį nuo suomių rankos, žudiko ginklo patekimo pas suomius ir pan. Abo katedra, pastatyta apie 1300 m., buvo pašvęsta Palaimintajai Mergelei Marijai ir pirmam Suomijos vyskupui šventajam Heinrichui. XIII–XIV a. kronikų tradicija šią vietovę pradėjo sieti su vyskupo šventojo Heinricho misija.

Gdanskas [orig. Dantzig], lapkričio 23 d.

Iš Klaipėdos [orig. Memel] turime abejonių nekeliančią žinią, kad artinantis švedų armijai tas komendantas išsiuntė keletą šimtų vyrų sustabdyti švedus. Po to šie, nepaisant gerų ketinimų, pabėgo. Padėti jiems užkirstas kelias. Tik nedaugelis iš jų prasisiveržė atgal.

Paskui, kaip vieni rašo, švedai, bet kiti praneša, kad komendantas, uždegė priemiestį. Ir vėjui pučiant į miesto pusę tokiu būdu buvo padaryta didžiulė žala žmonėms ir pastatams. Ar po to švedai tvirtovę dar puolė, nėra žinoma.

Artinantis švedų armijai, mūsų miestas⁷³ turėtų paskelbti esąs neutralus ir to paties neutraliteto prašyti iš Jo Karališkosios Malonybės Lenkijoje⁷⁴.

Žemutinė Elbė⁷⁵ / lapkričio 21 d.

Dėl sudegusio Klaipėdos [orig. Memel] miesto

(7 puslapis)

laikraščiai⁷⁶ prieštarauja vienas kitam. Vieni rašo, kad švedai jį pelenais paleido, betgi kiti, kad pats komendantas – dėl galimybės geriau apsiginti – sudegino priemiestį, o tuo pačiu metu ir miestas dūmais išėjo. Rytdienos „Berlinische Post“⁷⁷ atneš tikrumo dėl to.

Klaipėda [orig. Memel] yra Brandenburgo kurfiurstui kunigaikščiui Prūsijoje priklausanti visai tvirta pilis su galingais grioviais bei pylimais ir nemažas miestas su uostu arba „Port“ prie Dangės [orig. Zanga] upės, kur ji įteka į Kuršių marias ir į sūrią Baltijos jūrą. Esantis 16 ar 18 mylių nuo Karaliaučiaus [orig. Königsberg] iš Žemaitijos [orig. Samogitten] ir Kuršo [orig. Curland] pusės. 1323 metais lietuviai Prūsijoje nusiaubė Sambiją, tada jie nuniokojo Klaipėdos [orig. Memel] miestelį, bet pilis buvo išlaikyta⁷⁸. Miestas ir tvirtovė buvo pastatyti 1250 metais ir anksčiau priklausė Li-

⁷³ Gdanskas tuo metu buvo laisvasis Karališkosios Prūsijos miestas. 1466 m. Karališkoji Prūsija tapo autonominė Lenkijos karalystės dalimi. Prūsijos karalystė miestą prisijungė 1793 m.

⁷⁴ Autorius nurodo būtinybę gauti valdovo leidimą pasiskelbti neutraliu. Tuo metu Abiejų Tautų Respublikos valdovas buvo Jonas Sobieskis (gyveno 1629–1696 m., karaliavo 1674–1696 m.).

⁷⁵ Žemutinės Elbės sritis apėmė vietoves (Hamburg, Stade, Cuxhaven, Otterndorf, Brunsbüttel, Glückstadt, Wedel) palei upės krantus 108 km ilgio atkarpoje. Tikėtina, kad informacija apie Klaipėdą pasiekė jūros keliu per Hamburgą.

⁷⁶ Nurodoma, kad pranešimo autorius skaitė skirtingus informacinius spaudinius.

⁷⁷ Nuo 1618 m. broliai Christoffas ir Veitas Frischmannai rinko žinias Berlyne, paštu gaudami korespondenciją iš Amsterdamo, Haagos, Kelno, Romos, Venecijos, Prahos, Vienos. Jas spausdino leidiniuose „Avisen“ ir „Berliner Botenmeister Zeitung“. 1655 m. iš Veito Frischmanno leidybą perėmė spaustuvininkas Christophas Runge. 1658–1704 m. patobulintas laikraštis ėjo kitu – „Berliner einkommende Ordinar- und Postzeitungen“ – pavadinimu. Vėliau laikraštis dar ne kartą keitė pavadinimą (paskutinis – „Vossische Zeitung: Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen“) ir buvo leidžiamas iki 1938 m. Tikėtina, kad pranešimo autorius laukė būtent „Berliner einkommende Ordinar- und Postzeitungen“.

⁷⁸ 1323 m. Klaipėdos nusiaubimą mini Petro Dusburgiečio kronika.

vonijai [orig. Liefeland]⁷⁹, kol Livonijos broliai ar pats Ordinas šitą tvirtovę 1328 metais atidavė broliams Prūsijoje⁸⁰, o vėlesniu laiku [teko] kunigaikščiui Prūsijoje, nors ir švedai⁸¹ kuriam laikui nutraukė priklausomybę. Klaipėdos [orig. Memel] miestas daug kentėjo nuo ugnies ir karų,

(8 puslapis)

kaip tada, kai 1540 metais sudegė iki 6 [likusių] namų⁸².

Nojenšteinas / iš Hohenlohe grafystės⁸³

Gruodžio 1 ir 11 d.

214

Vakar visai vėlai Jo Aukštybė grafiškoji ekscelencija ponas generolas feldmaršalas mūsų maloningasis grafas ir ponas Jo Aukštybė grafiškoji ekscelencija ponas lauko amunicijos generolas grafas fon Koppenas [orig. von Koppen] vėl atvyko į vadovybės būstinę⁸⁴. Po to nauji raitelių pulkai turėjo žygiuoti į Frankoniją [orig. Francken]⁸⁵ ir Bohemiją [orig. Böhmen]⁸⁶. Per dieną pereiti Neckarą [orig. Necker]⁸⁷ ir kiekvienas be maišaties, kaip prieš tai buvo nutikę, turėjo pradėti savo žygį. Žygiuoti visi tuo pačiu metu ir tokia pačia tvarka. Taigi, kad nebūtų gauta nė vieno skundo kaip paprastai. Galima nemažai stebėtis po to, kai pašto vežimas [orig. Post-Callesch]⁸⁸ vienoje perėjoje prie Heilbrono miško [orig. Heylbronner Wald]⁸⁹ buvo užlaikytas priešais atvažiuojančių vežimų su važta. Jie vienas kitam nesitraukė iš kelio, o vežikai iškinkė arklius ir per visą naktį paliko visą turėtą mantą – drabužius ir indus. Nepaisant to, kad žygis buvo labai vargingas, nieko nepritrūko, o kitą dieną viskas buvo rasta nepaliesta. Iš to galima spręsti apie gerą tvarką ir discipliną.

⁷⁹ Nurodoma data – apytikslė pilies pastatymo data. Formali pilies ir miesto įkūrimo data yra 1252 m.

⁸⁰ 1328 m. Klaipėdos komturija buvo perduota prūsiškajai Vokiečių ordino šakai.

⁸¹ Autorius turi omenyje Klaipėdos amto su miestu perdavimą švedams 1629–1635 m.

⁸² 1540 m. sudegė beveik visas Klaipėdos miestas. Liko vos 6 namai. Prūsijos kunigaikštystėje rinktos lėšos padegėliams. Tačiau netrukus Klaipėda atsistatė.

⁸³ Nojenšteinas (Hohenlohe) yra vokiškoje Frankonijos žemėje į šiaurės rytus nuo Badeno-Viurtembergo. 1553 m. tapo grafų Hohenlohe-Nojenšteinų šakos centru.

⁸⁴ Šio asmens ir kariuomenės identifikuoti nepavyko. Daug grafų fon Koppenų tarnavo Šv. Romos imperijos kariuomenėje. Tikėtina, kad aprašoma kariuomenė buvo susijusi su imperatoriaus Leopoldo I veikimu prieš prancūzus.

⁸⁵ Frankonija (vok. Franken) – tuo metu viena iš Šv. Romos imperijos kunigaikštysčių. Dabar – viena Vokietijos žemių.

⁸⁶ Bohemija (vok. Böhmen, lot. Bohemia) – tuo metu viena iš Šv. Romos imperijos kunigaikštysčių. Dabar – išsiskiriantis savitumu Čekijos regionas.

⁸⁷ Nekaras (vok. Neckar) yra Reino kairysis intakas. Kariuomenė žygiavo iš Badeno-Viurtembergo Heseno link.

⁸⁸ Pašto vežimai (vok. *Post-Callesch*) – turimi omenyje diližanų pirmtakai – audeklu dengti vežimai.

⁸⁹ Heilbrono miškas yra Frankonijoje, netoli Heilbrono miesto (vok. Heilbronn), šiauriau Badeno-Viurtembergo. Dabar šiame miške veikia nacionalinis parkas.